

בריונות בבתי ספר

איך תדעו אם הילד שלכם מאוים בבית הספר? 15.09.10 | רינה זיסמנוביץ
מהם הסימנים ואילו שינויים בהתנהגות של הילד צריכים להדליק אצלכם נורות אדומות כל בוקר אנחנו שולחים את ילדינו לבית הספר, אבל האם אנחנו בטוחים שהם יהיו מוגנים שם? ולא מדובר בהגנה מפני אנשים זרים או אירועים בטחוניים, אלא האם הם מוגנים מפני החברים שלהם? תופעת האלימות בבית הספר ידועה וקיימת בכל הגילאים האפשריים, אלא שמשנה לשנה היא רק הולכת ומשתכללת. ילדים קטנים אולי צובטים ובוועטים, ילדים גדולים יותר, מכים את חבריהם, מצלמים את האירוע ומעלים ליו טיוב.

ד"ר דניאל גוטליב, פסיכולוג קליני ומטפל משפחתי, מנהל הקליני של מכון שינוי בהרצליה והקריות, מכיר את התופעה. אבל לדבריו, בארץ, כפי הנראה היא פחות קשה ופחות רחבה מאשר בארה"ב. "שם יש תופעה נרחבת של בריונות נגד ילדים, והאלימות בבתי הספר היא חמורה מאוד. יש בתי ספר, שבכניסה מוצבים גלאי מתכת, כדי למנוע הכנסת כלי נשק מכל המינים לתוך בית הספר. בארץ, לשמחתנו זה עוד לא קיים."

אבל למרות האופטימיות הזהירה של ד"ר גוטליב, האלימות בארץ היא כבר לא מינורית, ונוגעת לחברה הישראלית כולה. בשנים האחרונות, מדווחים על מאות מקרים מדווחים של אלימות בין תלמידים, מדי שנה. וכמובן יש מספר עלום של מקרים לא מדווחים או כאלה שלא מגיעים כלל לידיעה. לא לידיעת אנשי החינוך וגם לא לידיעת ההורים.

כך למשל, על פי נתוני משרד החינוך, בשנת 2007 הגיעו 320 פניות ל"קו הפתוח" של משרד החינוך, שעניינן היה אלימות פיזית של ילדים נגד ילדים בבית הספר. 211 פניות התקבלו בעניין אלימות מילולית בין ילדים. 36 פניות התקבלו על תלונות של פגיעה מינית בין תלמידים.

אימג'בנק [getty images](http://www.gettyimages.com)
תופעת האלימות בבית הספר קיימת בכל הגילאים הסימנים שכדאי לכם לשים אליהם לב

ד"ר גוטליב מסביר כי יש התנהגויות מסוימות של הילדים שצריכות להדליק "נורה אדומה" אצל ההורים, לאפשרות שהם נפלו קורבן להתנהגות אלימה

בבית הספר. לדבריו, כל מקרה של שינוי קיצוני בהתנהגות, הוא "נורה אדומה".

•הימנעות מהליכה לבית הספר. אם הילד מנסה להימנע מללכת לבית הספר בתירוצים חוזרים ונשנים, אולי יש בעיה. לא תמיד מדובר כמובן באלימות, אבל כדאי לבדוק.

•התנהגות אלימה. אלימות, בין השאר, היא התנהגות נלמדת. אם הילד מאוים או סובל מאלימות, הוא מפנים שלהיות אלים, זה כנראה הפתרון. התנהגות כנועה. אם הילד בוחר בהתנהגות של ויתור קבוע, יכול להיות שזו הדרך שלו לשרוד. יכול מאוד להיות שהאלימות שהוא ספג פגעה אנושות בדימוי העצמי שלו, והוא לא יכול להתנהג בצורה אחרת, אלא להיכנע. ירידה פתאומית בלימודים. אחד הסימנים הראשונים לאווירה כללית של פחד סביב הילד, היא חוסר היכולת להתרכז בלימודים. ילד מפוחד לא יכול ללמוד. כדאי שתבררו ממה נובע הפחד.

•הילד מנסה לשמור סוד. אם הילד מנסה להסתיר מכם את מחברותיו, לא מוכן שתהיו בחדרו כשהוא מחליף חולצה, אולי הוא קורבן לאיומים. פעמים רבות הילדים המתעללים, מאיימים על קורבנותיהם, כי לא יספרו כלום לאף אחד. ילדים קטנים לא כל כך מיומנים בכך, אבל ילדים גדולים, יכולים לעשות את זה מעולה.

•שינוי דרמטי במצב הרוח. סוג כזה של שינוי יכול להעיד על בעיה כלשהי. בין השאר, גם על אלימות.

•לילד אין חברים. ילד שאין לו חברים, מהווה מטרה נוחה לילדים המתעללים. לכן אם פתאום הילד מבודד או לא רוצה לנהל כל מערכת יחסים, כדאי לשים לב.

•הילד מבקש מכם הרבה כסף. לפעמים האלימות נגד ילדים היא אלימות כלכלית. הוא נדרש להביא סכומי כסף גדולים, אחרת יבולע לו, ואז הוא פונה למקור הכסף, אליכם.

ד"ר גוטליב מדגיש את העובדה, כי כל ההתנהגויות האלה יכולות להצביע גם על תופעות רבות נוספות. הפתאומיות בהופעתן, היא צריכה להיות "הנורה האדומה". בכל מקרה, כדאי לדעת כי האלימות היא לא רק פיזית, אלא יכולה להיות גם רגשית, מילולית, מינית וגם כלכלית. בנוסף לכך, האינטרנט גם הוא כר פורה לאלימות. אלימות מקוונת, יכולה להתקיים בפייסבוק, בצ'אטים, במיילים, וקשה מאוד לעקוב אחריה.

ד"ר גוטליב מסכם, כי חשוב להיות ערניים ולשים לב לכל שינוי בהתנהגות הרגילה של ילדיכם. אחת הסיבות לשינוי הזה, יכולה להיות אלימות.

בריונים וקרבות בבית-הספר

מאת:רון אבי אסטור, רמי בנבנישתי, רונלד פיטנר, הת'ר אן מאייר

יסודיחטיבת בינייםחטיבה עליונה

הרעיון

גישה הוליסטית להתמודדות בית-ספרית עם בעיית הבריונות

תקציר

התנהגות בריונית בין ילדים קיימת מאז תחילתה של ההיסטוריה המודרנית. רוב האנשים חוו בריונות בית-ספרית, ומכירים אותה גם מן הספרות .

בריונות מוגדרת, בדרך כלל :

תת-סוג של התנהגות אלימה, המאופיינת על-ידי כוונה לפגוע באדם אחר, חזרה על המעשים הפוגעים כלפי אותם הקרבות במשך זמן, וחוסר איזון במידת הכוח בין הבריון לקרבן - הבריון החזק מפעיל כוח כלפי הקרבן החלש .

מעשים בריוניים יכולים ללבוש צורות שונות: בריונות פיזית (ישירה), בריונות פסיכולוגית (עקיפה). הבריונות העקיפה מורכבת יותר, היא יכולה להיות מילולית או לא-מילולית, והיא קשורה למערכות יחסים או לחברויות מזיקות או מניפולטיביות. גם רכילות, הפצת שמועות והוצאת שם רע הן בריונות עקיפה .

בריונות מתמשכת וחמורה משפיעה על בריאותם הנפשית והחברתית של קרבנותיה. קרבות בריונות מפחדים ללכת לבית-הספר, מרגישים לא מאושרים ולחוצים, סובלים מתופעות פסיכולוגיות, כמו כאבי בטן וכאבי ראש, הפרעות שינה וקושי להתרכז בלימודים. יש עדויות שהקרבות סובלים גם מביטחון עצמי נמוך ומקשיים בפיתוח יחסים אישיים קרובים. דווח גם על התאבדויות של בני נוער, שלא יכלו להתמודד עם הבריונות, שהופעלה כלפיהם .

גם על הבריונים עצמם יש לבריונות השפעות פסיכולוגיות וחברתיות. התנהגות בריונית בגיל צעיר מובילה להתנהגות אנטי-חברתית כבוגרים .

הבריונים והקרבות

שלושה סוגים עיקריים של בריונים :

1. הבריונים הבטוחים בעצמם - אלה, בדרך כלל, חזקים, בעלי ביטחון, פופולריים בקרב קבוצות מסוימות ונהנים ממעשי הבריונות .
2. הבריונים החששנים - אלה אינם פופולריים, הם תלמידים חלשים, ויש להם קשיי ריכוז .
3. הבריונים, שהם עצמם קרבות כרוניים - אלה מתנדנדים הלך ושוב בין בריון לקרבן. הם הרבה פחות פופולריים ויכולתם החברתית נמוכה .

שני סוגים עיקריים של קרבות :

1. הקרבות הפסיביים - אלה נפוצים יותר, נוטים לחששנות, חסרי ביטחון עצמי, רגישים, זהירים .
2. הקרבות הפרובוקטיביים - אלה מפגינים התנהגות חששנית ואגרסיבית כאחת, ונוטים לעצבן אחרים .

התנהגות בריונית נובעת מהאישיות של הילד/ה וממעמדו/ה החברתי, והיא נוטה להימשך שנים רבות, אם לא מתערבים, כדי לשנותה. לכן כה חשוב לפעול נגד בריונות כבר בגיל צעיר .

גורמי הסיכון של בריונות ושל קרבות הם: גיל, מין, רקע אתני, מאפיינים גופניים .

בריונות בבית-הספר

רוב מעשי הבריונות מתבצעים בבית-הספר, ולא בבית או בשכונה. רובם - במקומות ובזמנים מסוימים, למשל: בחצר בזמן ההפסקה, ולפני ואחרי שעות הלימודים. הבריונים פועלים כאשר אין פיקוח של מבוגרים .

אקלים בית-ספרי שלילי מגביר את שיעור הבריונות. בבתי-ספר אלה יש פחות דגש על רמה אקדמית, התלמידים פחות מרוצים, ולמורים אין קווי פעולה ברורים במקרים של בריונות .

ליחס ולהתנהגות של צוות בית-הספר, במיוחד של המורים ושל המנהל/ת, יש תפקיד מרכזי בהשפעה על רמת הבריונות. ללא הדרכה או ללא מודעות מיוחדים, המורים נוטים שלא לעשות דבר ביחס לבריונות .

מה ניתן לעשות ?

תגובה למעשי בריונות ותמיכה בקרבות חיוניות להפחתה של רמת הבריונות. ללא מודעות עמוקה לבעיה, כל השיטות לפתרונה לא יעזרו. ללא מדיניות כוללת, הבעיה לא תיפתר. יצירת מודעות מתמשכת, המבוססת על מידע אמין, היא תנאי למניעת בריונות. גישתו של בית-הספר צריכה לנבוע מעקרונות דמוקרטיים ולא רק מנימוקים פסיכולוגיים. תגובתו של בית-הספר צריכה לשקף

כיצד אנשים בחברה דמוקרטית אמורים לנהוג זה בזה. נקודת מבט זו מסיטה את הבעייתיות מהשדה הפסיכולוגי אל אוריינטציה קהילתית-חברתית-אקולוגית יותר, שבית-הספר נתפס בה כקהילה .

תכניות למלחמה בבריונות
המאמר מציג שיטות שונות בעולם, שיישמו את התיאוריה ההוליסטית, ובתקציר זה שילבנו אלמנטים שונים מתוך השיטות שהוצגו .
תכנית מקיפה ורב-שלבית :
1.הכנה: העברת מידע על בריונות ועל השפעותיה לכל הנוגעים בדבר, כבסיס לקביעת מדיניות
2.מחקר: איסוף מידע על הבריונות בבית-הספר, כולל סקר תלמידים
3.פעולה: זיהוי הפעולות שיש לנקוט ובירור כיצד אפשר לפעול במסגרת בית-הספר
4.התמודדות: מעורבות בית-הספר, אסטרטגיות התנהגותיות ופיתוח תכנית לימודים
5.הערכה: בדיקה באיזו מידה הדברים השתנו, ומה יש לעשות בהמשך

*ברמת בית-הספר

תפיסת הבריונות כבעיה בית-ספרית ולא אישית מובילה לכך שבסיס התכנית הוא המאמץ לשנות את האקלים הבית-ספרי וליצור סביבה נקייה מבריונות. בתפיסה זאת כל צוות בית-הספר, ההורים, המורים והתלמידים משתתפים בתכנית. המטרה היא ליצור אקלים של מודעות, של מעורבות ושל עדיפות לטיפול בבעיית הבריונות באמצעות תכנית הוליסטית שכולם שותפים בה .
ברמת בית-הספר יש לפעול כך :
1.ללבצע סקר רחב היקף לצורך איסוף מידע. ניתוח תוצאות הסקר מסייע לגלות תחומים, שהתערבות נדרשת בהם .
2.לקיים יום עיון בית-ספרי - כינוס המורים, הצוות, נציגי התלמידים וההורים על מנת לבנות תכנית פעולה לטווח ארוך ולטווח קצר. מטרת יום העיון היא ליצור מחויבות משותפת ואחריות להפעלת התכנית .
3.מיפוי אזורי הסכנה ויצירת מנגנוני פיקוח יעילים בהפסקות ובזמנים שלפני ואחרי הלימודים, ובזמנים ובמקומות אחרים המועדים לפורענות .
4.יידוע ההורים של הבריונים ושל הקרבנות .

*ברמת הכיתה

ברמת הכיתה יש לפעול כך :
1.להגדיר הגדרה ברורה של כללים ושל עונשים בגין בריונות .
2.לעודד ולתת הטבות לתלמידים עבור עזרה לקרבנות ועל חוסר עידוד לבריונים .

- 3.לקיים פגישות קבועות שהתלמידים יכולים לשוחח בהן בפתיחות על בריונות .
- 4.לבצע אסטרטגיות חינוכיות: תכניות לימודים ופעילויות לימודיות נגד הבריונות. למשל: שילוב נושא הבריונות בלימודי הספרות - בחירת יצירה שעוסקת בכך, דרמה, כתיבה יוצרת ועוד .
- 5.לבצע עבודה ישירה עם התלמידים: פעילויות שונות, שמטרתן לגרום למעורבות של כל התלמידים. למשל: סדנאות אסרטיביות לקרבנות, ועדות בירור בית-ספריות, ייעוץ תלמיד לתלמיד .

*ברמת היחיד

- 1.כל מקרה של בריונות נלקח ברצינות. על כל תקרית עם הורים ועם תלמידים ייערכו דיונים רשמיים .
- 2.ייתנו לתלמידים כלי ביטוי אישיים שיעזרו להם להתמודד עם רגשות הקשורים לבריונות, כגון: אמנות, כתיבת שירים, דרמה, וכדומה .
- הנחות חשובות לתכנית נגד בריונות :
- א. האמונה שהמאמצים להתאים את התכנית לבית-הספר כוללת השתתפות עמוקה
- ב. האמונה שהתלמידים והמורים מוסמכים להתמודד עם הבעיה
- ג. האמונה כי הדמוקרטיה היא הבסיס לתכנית מוצלחת
- ד. האמונה כי בית-הספר צריך להפגין חזון פעיל סביב בעיית הבריונות בתחמו
- ה. שימוש בנתונים עדכניים לאורך התכנית. ניתוח הנתונים כחלק בלתי נפרד מהתכנית .

בבליוגרפיה

Astor, R.A., Pitner, R., Benbenishty, R., & Meyer, H.A., (2002).
Monitoring and mapping school violence. In L.A., Rapp-Paglicci,
A. Roberts, & J. Wodarski (Eds.) Handbook of violence. Wiley &
Sons.